

Вита Трифунов Которанин, неимар Дечана

(По подацима из Државног архива у Котору)

По натпису на порталу јужних врата манастирског храма у Дечанима зна се да је Високе Дечане градио пуних осам година (1327—35) „Фрад Вита, мали брат, протомајстор из Котора, града краљева“.* То је све што се досад зна о неимару тог монументалног споменика нашег Средњег вијека.

На основу тог јединог извора о градитељу Дечана, Јиречек је написао 1911: „У једном српском запису из године 1334—5 у манастиру Дечанима каже се да је протомајстор Вита (Vitus) из Котора руководи градњом пуних осам година; како се он зове „frad“ (frater) и „мали брат“, јасно је да је припадао латинској манастирској организацији, по свој прилици као члан свјетовнога „трећег реда“, који беше придодат фрањевцима.“¹⁾

У најстаријим сачуваним которским споменицима, писаним 1326—37, за вријеме подизања Дечана, ми смо открили неимара Виту у личности презвитера Вите Трифунова Чучола (Чуча?), опата которске цркве св. Марије на Гурдићу, односно манастира женског фрањевачког реда („други ред“), и заступника мале браће („први ред“) манастира св. Фрања у Котору (на Гурдићу). Да је то градитељ Дечана потврђују ове чињенице: 1) Нема другог Вите Которанина и немогуће је замислити да которски писани споменици тога времена не помињу тако знамениту личност. 2) Презвитер Вита био је, по которским изворима, врло угледна личност Котора свога времена. 3) Презвитер Вита био је опат цркве св. Марије на Гурдићу, која се у которским списима помиње као манастир монахиња фрањевачког реда. Монахиње су тада живјеле најстрожијим манастирским животом и њихова настојница (опатица) није могла вршити никакве јавне функције, него их је вршио управитељ (опат, ректор) цркве и манастирских добара. 4) Презвитер Вита, опат, био је заступник

*) Наводимо по Миклошићу: „Monumenta serbica (1895)“. Тако је код Кукуљевећа, „Slovník umjetnikah jugoslavenskih“, и код Милоја М. Васића, „Жича и Лазарица“, 1928, стр. 78; „Архиепископ Данило II“, Прилози, VI, 251. Код Јб. Стојановића, „Стари српски записи и натписи“, I, 28, нема рјечи протомајстор.

¹⁾ Јиречек — Радонић, „Историја Срба“, I (1952), 296.

мале браће манастира св. Фрања, задужбине Немањића у „граду краљеву“, која је добијала повластице и дарове од Немањића, свакако и од самих ктитора Дечана, с којима су которска мала браћа стајала у вези. 5) Презвитер Вита, опат, не помиње се нигдје у которским списима 1328—9 године, у вријеме кад се највише радило на подизању зидова и стубова дечанског храма. Осталих година подизања Дечана (1327, 1330—35), Вита се помиње као присутан у Котору само у зимским или познојесењим мјесецима, када су радови на Дечанима престајали и када су се приморски мајстори враћали својим домовима.

По которским изворима, дакле, да се закључити да је презвитер Вита опат Свете Марије на Гурдићу, припадао фрањевачком реду (малој браћи), али се не може поуздано утврдити којем је фрањевачком реду припадао, „првом“ или „трећем“, односно, да ли је био манастирски или ванманастирски фрањевац.

Од оснивања реда почетком XIII вијека, манастирски фрањевци, монаси („први ред“), дијелили су се на лаике, нерукоположене, и презвитере, рукоположене (који су били школовани). Доцније, лаик је редовно титулисан са „брат“ (*fra-frater*), а презвитер са „отац“. Како је било уобичајено у доба Вите тешко је рећи. Которски нотар тога доба нигдје није употријежио почасну ријеч *pater*; те се не види разлика између презвитера-монаха и презвитера-свјетовњака.

Вита Которанин могао је бити монах-презвитер, као што је и стари српски писац Григорије Цамблак, игуман Дечана, био „монах и презвитер“, како сам каже у „Житију Стефана Дечанског“. У которским споменицима Вита се често помиње као извршилац опорукe неког свог суграђанина и као заступник манастира. Према томе, рекло би се да Вита није био монах, да није припадао „првом реду“, јер монаси не врше такве јавне функције као што је заступање пред судом. За Витино доба, међутим, то још не важи. Мали брат Фрањо, лектор манастира св. Фрања (*frater minorum et lector*), иступао је пред судом 1331 као извршилац опорукe Фрања Маркова Драга, што су могли учинити два остала именована извршиоца опорукe (I, 198). Значи, монаштво тада није искључивало такву јавну функцију. Још једна чињеница говори да је презвитер Вита могао бити монах. Нигдје се, наиме, не помиње његово приватно имање, кућа или виногради, као што је случај са свјетовним свештеницима (презвитерима немонасима).

Презвитер Вита, опат фрањевачке цркве, могао је бити и ванманастирски фрањевац, члан „трећег реда“, као што Јиречек и претпоставља за неимара Дечана, „фрад Виту, малог брата“. У прилог тога говорила би ова чињеница: нигдје се у которским списима Вита не ословљава са *fra*, осим у једном једином случају можда, нити се каже да је *frater minor* као за поменутог лек-

тора Фрања. Нотар редовно пише „prebyter Vita“ или „dompnus Vita“ што одговара ванманастирском презвитеру фрањевцу и свештенику уопште. Али ни то није мјеродавно; јер ко зна како се то обичавало у доба Вите. Можда је тадашњи нотар и манастирског и ванманастирског презвитера титулисао и ословљавао једнако. Стручна литература (до које смо могли доћи) не расвјетљава то питање за старија времена. Навешћемо нека разлагања из опсежне италијанске црквене енциклопедије.³⁾ У стара времена (наводи се 1304 година) — каже се тамо — *фратер* и *монах* често је значило једно исто, јер је „фра“ била заједничка титула за било којег самостанца, и монаха и за каноника. . . Кардинали и бискупи који су припадали неком религиозном реду, чији су се чланови називали и потписивали са „фра“, задржали су „фра“ и кад су постали бискупи и кардинали. У многим хроникама — каже се даље — налазе се имена припадника венецијанског патријархата XV и првих година XVI вијека; у њима се самостанска лица биљеже са титулом „фра“, а бискупи, опати и свјетовни свештеници са титулом „дон“ (*dompnus* — *dominus*). Као што се види, тек од XV вијека ствар се, углавном, прецизира. Навешћемо један карактеристичан примјер из которских споменика с краја XIV вијека. Наиме, которски бискуп Бартоломеј, који је био фратер, редовно за себе употребљава „фра“ (II, 418, 488, 643 итд); међутим, нотар нигдје не употребљава „фра“ уз своје име, него редовно „dominus“ или „pater“ (II. 452, 453, 627 итд). Ово би ишло у прилог чињеници да је которски нотар тридесетих година XIV вијека, као и овај деведесетих година, можда намјерно изостављао „фра“ испред имена Вите и да је био монах као бискуп Бартоломеј, употребљавајући почасније „dominus“, за разлику од обичног фратра лаика, зато што је био презвитер и опат.

Мишљење Кукуљевића (*Словник*) да се „фрад Вита као редовник мале браће ваљда у неком сусједном манастиру бавио“, сувише је произвољно, као и закључак да се Вита родио баш у Котору.

Фрањевачки „трећи ред“ основао је такође Фрањо Асишки (1221), „за људе који нијесу напуштали свјетовне послове, али који су хтјели да живе духовничким животом.“⁴⁾ Потврђен је папском булом 1228 и 1298, која је члановима давала велике повластице; тако су се у „трећи ред“ уписивали владари, најугледније личности свјетовног живота оба пола, научници, писци. На челу је стајао кардинал.⁵⁾ У једној италијанској енциклопедији опште културе⁶⁾ каже се дословно: „фратер трећоредац (*frate*

³⁾ G. Morini, „Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica“, Venezia, 1844, vol. XXVII, 227—9.

⁴⁾ Brockhaus' „Lexikon“, под „Franziskaner“.

⁵⁾ „Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica“, XXVI, 170.

⁶⁾ „Dizionario di cultura universale“, Milano — Roma, под „frate“.

terziario), свјетовњак, придружен је једном религиозном реду, али не носи фратерско одијело.“⁵⁾ Према томе, трећоредцац свештеник, који је носио свештеничку одјећу, био је такође frater („fra“). Градитељ Дечана, дакле, могао је и као „трећоредцац“ фрањевац уклесати за себе да је „фрад, мали брат.“

Осим дечанског натписа има и других писаних споменика наших из доба Вите Которанина у којима се говори о подизању Дечана. Али ниједан од њих не помиње главног протомајстора. У својој повељи од 1330 године, у састављању у коме је вјероватно учествовао архиепископ Данило. Стеван Дечански не помиње Виту, протомајстора храма, али помиње „протомајстора Георгија и с братиом Доброславом и Николом“, који су градили и украсили многе цркве „по српској земљи“, и који у Дечанима „трапезарију здаше и велики пирг над Порпом... за то им краљевство и потврди село Манастириц да им је и них племеневи в вјеки амин“.⁶⁾ На први поглед испада чудно да ктитор помиње протомајстора пирга и манастирских зграда, а не помиње протомајстора манастирског храма, далеко већег и знаменитијег споменика. Међутим, јасно је, протомајстор Ђорђе и браћа му помињу се искључиво зато што им се дечанском повељом даје и потврђује село Манастирац, подложено метоху Дечана, као што се помињу сви остали многобројни припадници манастирског метоха, међу којима има и занатлија. Ђорђе се ту, дакле, не помиње као протомајстор храма, нити би се поменуо као главни градитељ пирга, трапезарије, игуманије и манастирских конака, што му приписује и Цамблак, него се помиње као посједник метохиског села које је добио за заслуге или награду.

Други савременик Вите, архиепископ Данило, писац „Живота краљева и архиепископа српских“, на којег је Дечански пренио старање о подизању манастира, не помиње Виту Которанина а ни његов ученик-настављач, такође савременик подизања Дечана, у свом „Житију Стевана Дечанског“, гдје се опширније прича о самом подизању манастира.⁷⁾ Ова два биографа не помињу ни протомајстора Ђорђа, као што га не помиње ни дечански натпис.

Што састављач дечанске повеље и два биографа-савременика не помињу Виту, протомајстора Високих Дечана, мислимо да су два главна разлога. Први је овај. Средњевјековни писац доба феудализма, монах, ишао је за тим да истакне искључиво главу државе, владара-ктитора, и главу цркве, архиепископа, који је био ангажован у градњи владаочеве задужбине. Отуда су и прејеривања Данилова ученика и биографа о киторском и протомајсторском удјелу архиепископа Данила у подизању Бањске, Дечана и Богородице у Пећи, зидане кад и Дечани (*Живот*

⁵⁾ Ст. Новаковић, „Законски споменици српских држава“, 648.

⁷⁾ Издање Српске књижевне задруге, Београд, 1935.

арх. Данила). Али, његово мишљење о Даниловој улози око подизања Дечана изнесено у *Животу Дечанског* доста је реално. „Мој господин (Данило) — каже биограф — достојно се и крепко бринуо о овом светом и божанственом храму и за подизање његово, да се, пошто је овај преосвећени положио први основ, трудио и за довршење, тако да је био као најамник неког дела тога светог храма“. Друкчије није могло ни бити. Биограф је рекао само то да је владар пренио старање о подизању Дечана на свога архиепископа, чије је сједиште било у непосредној близини, на човјека просвијећена и угледна, једног од културно најизграђенијих личности из унутрашњости Балкана тога времена, с којима је заједно и изабрао то заиста дивно мјесто за подизање културног споменика („с благословенијем господина ми и отца архиепископа Данила“). Други главни разлог што савремени биографи не помињу Виту изнио је проф. Милоје М. Васић у својој студији о архиепископу Данилу (*Прилози*, VI). „Доба живота и рада Данила II — каже он — пада у време кад се, у грчкој и српској цркви, појавио силан покрет, непомирљива борба против латинске вјере“. Међутим, државна политика Дечанског, као и његовог оца и дједа, била је ширира у односу према мањим припадницима западне цркве, и према приморским градовима. То је, поред све те борбе, омогућило Виту Которанина да снажним размахом дође до пуног израза у свом умјетничком стваралаштву.

Ни други биограф Дечанског, Григорије Цамблук, „монах и презвитер, бивши игуман исте обитељи“ (Дечана), пишући седамдесет година доцније о подизању дечанског манастира, не помиње протомајстора Вигу, и ако је толико времена имао стално пред очима натпис дечанског портала, који почиње са именом: В и т а. У томе се руководио истим разлозима којим и његови претходници.

Говорећи о подизању Дечана, Цамблук каже како Стеван Дечански „речју заповедаше да брзо дођу каменосечци и да се поставе од поморских градова начелници здања тога“. Очигледно, ту мисли на главног „начелника здања“, Виту Которанина. И наставља: „Прво около подиже град, довољно дуг и широк, утврђен честим кулама... А начини велику трапезарију, по здању највећу, уметништвом детаља, мађере и мађупницу, устројено у пространство, па начини игуманију, неко чудесно дело достојно повести, и све саздавши по реду и лепоти покрива многим оловом.“ Овдје писац мисли на протомајстора Ђорђа. „А поред свега овога — каже даље — он добролепи (Дечански) подиже и боголепи храм“. Ту опет мисли на дјело протомајстора Вите.

Ако писци-савременици не говоре о Вити, говори његово велико дјело, — говори камење. Монументална дечанска грађевина, умјетнички изведена, и њено сливено и израђено камење говори и о Вити и приморским „каменосечцима“, у првом реду

которским мајсторима. О њима данас говоре и савремени им писани споменици њиховог града, судско-нотарске књиге которске („scripta loquuntur“).

О дјелу великог неимара. — Дјело Вите Которанина на Дечанској Бистрици није било још довршено кад је изречен први суд о њему. Стеван Дечански, за којег биограф каже да је доживио да види подигнуте зидове и „достохвалне“ стубове, пише у својој повељи (1330): „И сздав украсих всакими красотами внутерними и вњишњими.“⁹⁾ Данилов ученик, очевидац подизања Дечана, пише пар година доцније: „И пошто је ту сабрано велико мноштво уметничких и вештих мајстора, и пошто је све спремљено, и тако почеше зидати, да је чудно и преславно онима који гледају, часне и многоразличне мараморе чинећи (клешући), и ове полагајући у сазидање такве божанствене цркве.“¹⁰⁾

Дечански игуман Цамблак, познат писац шире културе, стајао је удивљен пред дјелом Вите Которанина, и са усхићењем написао: „Боголепи храм унутра има велику дужину и ширину, а висину толику да се утруђују и очи оних који гледају. Држе га стубови од мрамора извајани, и ишаран је разним сводовима. А споља састављен је многочудно од уструганог мрамора црвенога и уједно белог, и камење једнога са другим сачлањено је дивно и најуметничкије. . . тако да се велика благодат сија онима који гледају, и увек лепота камена и величина дају храму највећу красоту, пошто је савршено извајан, на достојнолепност онима који су га учинили.“¹⁰⁾

Писац Карловачког родослова (од год. 1504—20) биљежи да „Дечанскаја цркви не обретајет се нигдеже.“¹¹⁾ У то вријеме, можда, кружила је већ и легенда како је градитељ намјеравао украсити дечански храм са 24 кубета, али је то омела смрт Стевана Дечанског. Тако су мислили наши стари писци.

Иван Кукуљевић сматра да Вити Которанину припада „једно између првих мјеста не само међу славенским него свима умјетницима свога времена, јер он постави. . . народни прекрасни споменик, којему се диви и данас домаћи инострани свијет. . . Свакако припада њему највећа слава ради овога рјеткога славенскога умотвора.“¹²⁾ И чула су се мишљења Енглеза, Француза, Руса, Немаца. Енглез Еванс истиче Дечане као „најотменију црквену грађевину унутрашњости Полуострва.“¹³⁾

Наши стручњаци често говоре о овој „највећој српској грађевини Средњег вијека“. Један од њих мисли да се „по изради

⁹⁾ Ст. Новаковић, „Законски споменици“.

¹⁰⁾ „Живот краљева и архијепископа српских“, СКЗ (1935), 153, 155.

¹⁰⁾ „Старе српске биографије XV и XVII вијека“, СКЗ (1936), 22.

¹¹⁾ Василије Марковић, „Православно монаштво и манастири“, 99.

¹²⁾ „Словник умјетниках југославенских“.

¹³⁾ В. Марковић, исто.

може такмичити са данашњом техником“.¹⁴) „Црква — која претставља тробродну василику — чувена је са своје висине и пластичне декорације у камену“, каже проф. Вл. Петковић.¹⁵) Један од најмлађих наших стручњака каже: „Котор је дао Виту, мајстора најмонументалнијег и најбогатијег споменика српске средњовјековне архитектуре и скулптуре“.¹⁶)

Из живота великог неимара. — Сваки податак из живота нашег великог неимара — о коме се досад знало само толико да је мали брат из Котора — драгоцјен је. Которски писани споменици откривају Виту. Можемо га пратити само од године 1326—37, јер су то једини сачувани списи из XIV вијека до 1395. Ма колико био драгоцјен тај извор, он нам не пружа неко обиље разноврсних података, који би нам освијетлили пуни живот умјетника за тих дванаест година, у које управо спада доба подизања Дечана. Сачувани су само судско-нотарски списи. Према томе, у обзир долазе само они случајеви који су излазили пред суд. Отсуствовање Вите из Котора смањује издашност прамена и тог јединог извора.

Не може се ни замислити да которски списи из 1326—37 године не помињу Виту Которанина, неимара Дечана. Нико други то не може бити него презвитер В и т а Т р и ф у н о в Ч у ч о (Чучоло), опат цркве св. Марије на Гурдићу (фрањевачког манастира) и прокуратор мале браће манастира св. Франја (на Гурдићу), задужбине Јелене Уроша I, дједа ктитора Високих Дечана. У которским списима помиње се око четрдесет пута, преко двадесет пута с презименом. За то вријеме измијењала су се три Италијана нотара. Витино презиме писали су различито и недоследно. Очигледно, Витино презиме било је за странца тешко изговорити и написати. То је најбољи доказ да је Вита имао наше народно презиме, а не италијанско. Италијански писао би италијанско име одређено и досљедно. Она варијација, која наводи на италијанско презиме Цуколо, не долази у обзир. Мислимо. Да је Витино презиме било Цуколо, латински писао, Италијан, писао би га лако и досљедно, и друго *ц* у презимену не би никако писао са седиљом (у претежно већем броју случајева), кад се ко једино пише: *со*.

Овим нијесмо ријешили питање како да се изговара Витино презиме. Да ли с са седиљом треба читати (изговарати) као: *ч, ж, ц, з, ћ*, или *ц*, да ли и прво и друго једнако или различито. Ако одбацимо с краја презимена — *л*, — *ло*, или — *ли*, које писао Италијан често наодојаје славенским презименима сличним овоме (као што од *Гого* прави *Gugo* и *Gugello*, од *Гачула* — *Gasulano*), онда би се оно могло читати: *Чучо, Жужо, Цуцо* или

¹⁴) Вл. Ђоровић, „Историја Југославије“, 146.

¹⁵) „Народна енциклопедија СХС“, Ст. Станојевића.

¹⁶) Јованка Стојановић-Максимовић, „О средњовјековној скулптури Боке Которске“, Споменик САН, СЦП (1953).

Зузо (као презиме Цвијете Зузори). Ако би се прво и друго *ц* са седиљом читало различито, онда бисмо добили још много варијација, као: *Жучо*, *Зучо*, *Жућо* итд. За ту групу гласова није било одређених знака̂ (словâ); поред тога, писар је био недосљедан. За нас је најприхватљивија варијација Ч у ч о (Чучало). Али ту не можемо бити сасвим сигурни. У другим случајевима то је лако погодити, као на примјер код имена Дражоје, које нотар пише Драгоје или Dragioe.

Презиме Вите принуђава на тражење сличних имена. У которским архивским списима из 1327 помиње се (само на једном мјесту) Павле Чучоло (Cucollo), као посједник једног земљишта на Крепису, у Котору (I, 112). Године 1446 помиње се Никола Радинов Чучул (Cucul) из Котора, настањен у Трани (IX, 710), у италијанском приморском граду (сјеверно од Бари), са којим је у Средњем вијеку Котор стајао у живим трговачким везама. У дубровачким изворима помиње се Марин Чучоло (Cuculo), којег Мало вијеће Дубровника поставља 1312 године за кнеза Дубровачког Острвља (Monumenta Ragusina, V, 100). У сплитским изворима помиње се 1372 Јаков син Чуча (filius Cucii) као годишњи судија града Сплита (Codex diplomaticus, XIV, 391). Значи, таквих имена, односно презимена, било је у XIV вијеку не само у Котору, него и у другим градовима нашег Приморја. Мушко име Чуч помиње се у повељи Стевана Првовјенчаног манастиру Жичи (Mon. serbica, 12). Такође у XIII вијеку помиње се у хрватским споменицима име Чучук (Рјечник ЈАЗ). Презиме Чучић врло је често још од XV вијека.

Први помен о Вити имамо 10 августа 1326. Михаило Сајин предао је тога дана цијело своје имање у руке господина Вите Чуча (dompni Vite Cutii), ректора цркве св. Марије код моста, и Груба Паскала Марголова да могу с њим потпуно располагати (I, 12). — Исте године, 3 децембра, дошли су у суд „уважени мужеви“: Вита, опат Св. Марије код моста (на Гурдићу), и Марин капелан исте цркве, оба презвитери, са тестаментом Богдана Болинова из Мрчевца (код Превлаке), који оставља цркви св. Марије код моста, односно на Гурдићу, виноград у Костањници. За извршиоца опорукe одредио је опата цркве св. Марије са клерикима. При писању тестаментa свједок је био Гргур Гиманои, а тестаменат су озваничили: судија Марин Мекса, аудитор Гргур Гиманои и свједок златар Савин (I, 57). Послије шеснаест дана помињу се презвитери Јуније и Вита као извршиоци опорукe Стане удове Дружина, која оставља нећаку Ловру пола куће у Котору и виноград у Корвешама, а кћери Брати своје дионице у Грбљу. Поред презвитера Јунија, Стана оставља за извршиоца опорукe био је и зидар Богдан (I, 62). Из овог документа не може се знати да ли је Вита био синовац, братанић или сестрић Стане Дружинове, као ни то да ли је поменути Ловро био рођак или.

брат Вите. Једна Брата била је жена клесара Марина Гого из Дубровника, настањеног у Котору, истакнутог мајстора, који је, врло вјероватно, радио са Витом на Дечанима. Стана, стрина (тетка? ујна?) Витина, није завјештала ништа своме нећаку Вити, извршиоцу њене опорукe. То би ишло у прилог претпоставке да је Вита могао припадати и „првом реду“ фрањеваца.

Идуће године, 1 октобра 1327, презвитер Вита, опат цркве св. Марије код моста (*presbiter Vita, abbas ecclesie s. Marie de ponte*), поднио је суду тестаменат Двине кћери Радована Прибова, која оставља виноград сестри Радици, с обавезом да плаћа годишње 4 перпера цркви св. Марије на Гурдићу (I, 103). Првог новембра 1327, презвитер Вита, опат цркве св. Марије на Гурдићу, исплатио је пред судом млетачком трговцу Марку Квинтавалу 69 перпера за Михаила Пелегрину, Которанина, и тиме откупио Михаилу признаницу на 778 перпера дуга Амброзију де Барнис из Милана (I, 118). Исте године, 20 јуна, Никола Маринов Главати завјештао је манастиру мале браће у Котору и манастиру мале браће у Дубровнику један прилог, бискупу и свештенику Сергију по 2 перпера, а по један перпер презвитерима: Ивану, Бони, Паску, Доброславу и Вити, да се моле за његову душу; манастиру св. Ђорђа (код Пераста) завјештао је прилог да се насликају иконе св. Марије, св. Николе и Јована Крститеља (I, 86). Јасно је да ова завјетница нема никакве везе са присуством Вите у Котору.

Тек после две године, Витино име јавља се поново у архивским списима. Маргарита удова Димитрија Саје тражила је 17 априла 1330 за своју прђију 490 перпера од Паскала Мартолова и презвитера Вите Чуча, извршилаца опорукe њеног мужа (I, 138). Ни овај докуменат, једини из 1330 године који помиње Виту, не условљава Витино присуство у Котору.

Из године 1331 имамо свега два-три документа. Русин брат Шуманов узео је на добит са братом Браном, 3 августа 1331, од Вите Трифунова Чучола (а *dompno Vita filio Triphonis Cusoli*) 276 крстатих перпера, тако да двије трећине добити припадну њему, а једна трећина Вити (I, 191). После две мјесеца поднијели су суду тестаменат Марина Јунијева Болице његови епитропи. Вита, ректор цркве св. Марије на Гурдићу, Лука Јунијев Болица, Матија Абрае и Махаило Спица (или Спича). Поред остало, Марин је оставио: 100 перпера за радове у манастиру св. Фрања у Котору, 20 перпера цркви (манастиру) св. Марије на Гурдићу, 30 перпера цркви св. Марије на ријечи (Шкурди), да се напише један мисал, 30 перпера за радове у цркви св. Трипуна, а по 10 перпера црквама (манастирима) св. Марије на Ротацу и св. Марије у Улцињу. Завјештао је и 25 перпера свом духовном оцу, презвитеру Вити, да се моли за његову душу (I, 215). Крајем истог мјесеца, опат Вита изјавио је пред судом да му је Ра-

догост Дудиков подмирио све дугове било с признаницом или без признанице (I, 221). Прије би се рекло да је овдје ријеч о дуговањима манастиру, а не Вити лично.

У години 1332 имамо нешто више помена о Вити. Као ректор цркве св. Марије на Гурдићу, Вита је, 16. II. 1332, заложio за 60 перпера тадашњем судији Паскалу Мартолову неке приходе своје цркве (I, 243). Почетком јуна исте године, Лука Богдана Добренова дуговао је презвитеру Вити „Чуколо“ (de Cusolo), ректору цркве св. Марије на Гурдићу, 700 перпера (I-2,2). Ово дуговање може да значи и поруџбину за манастир.

Вита је био извршилац опорукe Обрада Десиславина Гамбе, градитеља чувеног сребрног олтара над гробом св. Николе у Бари-у, поклону краља Милутина. Са Обрадовим сином Марином и Јунијем Гамбом, презвитер Вита, ректор цркве св. Марије на Гурдићу, поднио је суду Обрадов тестаменат 8 јуна 1332. Обрад је оставио између осталог: бискупу 2 перпера, презвитеру Вити перпера... да се моли за његову душу. Поред осталих, Обрад остаје дужан „брату“ Вити перпера 13 (I-2,3). — Овај докуменат оштећен је мјестимично и не може се све прочитати. По њему се да установити да је Вита био у Котору јуна мјесеца. То би био једини љетњи мјесец у току подизања Дечана кад се помиње Витино присуство у Котору. Уосталом, Дечани су тада већ били дозидани, и радиле су се пластичне декорације, како мисли Милоје М. Васић (*Жича и Лазарица*, 84). Нарочито је потребно истаћи: да се овдје први и једини пут помиње „фра“ Вита. Да ли је ту ријеч о брату Обрадову, или о самом презвитеру Вити, који је фрањевац „трећег“ или „првог“ реда, или о неком непознатом монаху, тешко је рећи. Ако би Обрад овдје мислио на свога брата, онда би ваљда било написано: „fri meo“, као што се обично уводи (ако писар није при препису заборавио унијети у нотарску књигу). Не вјерујемо да је овдје ријеч о неком фратру лаику (манастирском фрањевцу), јер нема случаја у нотарским књигама которским да се дугује манастирском фратру, него само манастиру. Фратру се завјештава у опоручи само новац да моли за душу опоручитеља, или да му се купи фратерско одијело. Према томе, далеко је вјероватније да је ту ријеч о самом презвитеру Вити Трифунову, или можда о брату Обрада Гамбе. У тестаментима Средњег вијека, опоручитељ се обично по неколико пута враћа на једну исту особу којој понешто завјештава. Овдје је ријеч о завјештању „презвитеру“ Вити и о дугу „фра“ Вити. Ако је ту ријеч о једној истој личности, онда је у првом случају употребљено званично, а у другом интимније ословљавање, што је Обрад Десиславин могао учинити (и нотар тако написати), јер је Вита, очигледно, био пријатељ са Обрадом, пошто се за првог извршиоца опорукe редовно именује најпоузданији пријатељ и угледан грађанин. Потпуно је разумљиво, да је Обрад могао дуговати своје пријатељу презвитеру и опату Вити. Уосталом, и

сами нотар често пута у једном истом документу освоји исту личност једном овако, другом онако.

Те године (1332) покривана је црква св. Марије на Гурдићу, те је њен ректор Вита заложиио, 15 новембра, Марину Мекси све приходе са црквене (манастирске) земље на Мулу за 50 перпера, у вези с покривањем цркве (I-2,41).

За поставку да је презвитер Вита, опат једног фрањевачког манастира, био мали брат „трећег реда“, важан је један докуменат с краја 1332, из којег се види да су Вита, ректор цркве св. Марије на Гурдићу, и Гргур Гиманои, годишњи судија, били заступници манастира мале браће у Котору. По одобрењу збора манастира св. Франја, нарочито сазваног по тој ствари, они су продали (28. XI) Трифуну Бући једну манастирску земљу с костањницом за 125 перпера (I, 263). За исту поставку важан је и докуменат од 23 октобра 1335. Као заступник манастира мале браће, Вита Чучоло (Ego Vita de Ćusolo procurator conventus fratrum minorum de Catharo) дао је у име манастира Братану нећаку Дене завазда виноград у Фаше, који је раније припадао Михаилу Грку, да плаћа манастиру 3 перпера годишње (I-2,289). Напомињемо да је у овом документу сам Вита увео своје презиме, које би, како нам се чини, било најправилније читати Чучоло (Чучо). Наставак — *ло* Витино презиме могло је добити за вријеме Витина школовања и бављења у Италији, гдје је он свакако провео више времена

У години 1333 не помиње се нигдје присуство Вите у Котору. Крајем јуна те године, Никола брат магистра Томе (некадашњег нотара из Ферма) завјештао је 10 перпера свом духовном оцу презвитеру Вити, а исто толико малој браћи, да се моле за његову душу (I-2,88).

Три документа свједоче да се Вита налазио у Котору крајем 1334. Опат и ректор Вита Чучи (Ego dompnus Vita Ćutii, abbas et rector ecclesie s. Marie de Gurgite) предао је, 11. XI. 1334, Трифуну Бући црквени виноград у Могоришцу (Столиву) на десети дио. Том приликом Бућа је одредио да пола винограда последије његове смрти припадне цркви за његову душу. Тога дана, један посадник Петра Катене, Неноје, којему је Бућа дао тај виноград на наполицу, изјавио је да је виноград примио од опата Вите (I-2,141). Истога мјесеца, Вита се помиње као извршилац опоруке Доче жене Марина Панчо. Марин Голија и Вита Чучи поднијели су суду, 30. XI. 1334, њену писану опоруку, којом, поред осталих, завјештава свом духовном оцу презвитеру Вити 5 перпера, а малој браћи 16 динара, да се моле за њену душу (I-2,142). Прије тога, 25. VII. 1334, изјавио је пред судом Марин Вракјен да дугује презвитеру Вити „Чучоло“ 42 перпера (I-2,122). Вита тада није морао бити у Котору.

Поред поменутог, има још неколико докумената из 1335 у којима се помиње Вита. Тако, 25 маја, ректор Вита и Иван Сланоле поднијели су лично суду тестаменат Иванове мајке, Брате,

која поред осталог завјештава „господину“ Вити 12 перпера, да се моли за њену душу (I, 325). Вита Чучоло и Марин Голија, епитропи ДOME Мари́на Панча, продали су Медоју Димитријеву 3 новембра 1335 Домин виноград у Тивту. Истог дана, Медоје Димитријевић дао је признаницу „господину“ Вити Чучоло и Марину Голији на дуг од 38 перпера. Вита Чучоло и Марин Голија предали су тада цркви св. Марије на ријечи 3 перпера, завјештаних од ДOME. Истовремено, Вита Чучоло и Голија предали су Доминој кућној помоћници, Поници, Домину кућу на Шурању, испод куће Милеше мајстора Тодора, коју јој је ДOME завјештала (I-2, 291, 292). Крајем децембра исте године, ректор Вита изјавио је пред судом да је подмирен од „Обрада зета пок. Гамбе“ (I-2, 153). Мислимо треба да гласи: од зета пок. Обрада Гамбе.

Крајем јануара 1336, презвитер Вита „Чучоло“ помиње се као извршилац опоруже Јунија Качића (I-2, 222). Средином фебруара, Марин Обрада Десислави́на Гамба изјавио је да дугује архиђакону Петру Шарани и презвитеру Вити Чучоло 40 перпера, које има исплатити током три године (I-2, 351). Послије мјесеца дана, презвитер Вита Чучоло и презвитер Леуне Матијев Баска поднијели су суду тестамент Георгија Црнели, који је одредио за епитропе њих двојицу, Луку Сисоја и своју жену Десу. Црнели је оставио цркви св. Марије на Гурдићу 100 перпера за сакристију, и 20 перпера презвитеру Вити, свом духовном оцу, да се моли за његову душу. Црнели помиње и своју кућу у Брвенику. Свједок његова тестаментa је презвитер Вита, а озваничили су га Марин Голија и Трифун Бућа као судије (I-2, 351). Презвитер Вита „Чучоло“, презвитер Леуне и удова Георгија Црнели показали су, 3 децембра 1336, Луки Јакова Бене винограде у Думидрани, Тивту и Грбљу са властацима који имају припасти Луки послје Десине смрти, према опоручи Георгија. Истога дана, презвитер Вита „Чучоло“ и остали тројица епитропа Георгија Црнели предали су цркви св. Марије на Гурдићу најам куће на Крепису, од којег прихода има да гори кандило у тој цркви. Презвитери Вита „Чучоло“ и Леуне Баска, заједно са Луком Сисојем, увели су у посјед винограда на Мулу Десу пок. Георгија Црнели (I-2, 320).

Презвитери Вита Чучоло и Марин Дракић и Нале Префекти, епитропи Бене Станимира, продали су 2 јула 1336 Блави удови Драшка Зое виноград у Могорицу за 100 перпера, с обавезом да плаћа годишњи ливел (agraticum) цркви св. Марије на Гурдићу (I-2, 387). Истога мјесеца, Вита Чучоло и судија Паскал Мартолов предали су Ради кћери Димитрија Саје кућу која је пала у дио њеном стрицу Јунију и земљиште повише винограда у Думидрани (код Превлаке), засађених на баштини св. Марије на Гурдићу, као и дио земље у Ластви (I-2, 393).

Сачувано је и нешто списа 1337 године. У њима су два документа која се тичу презвитера Вите. Иван Сланоле изјавио је пред судом 15 фебруара 1337 да дугује презвитеру Вити Чучоло 54 перпера, које има исплатити током четири године. Послије мјесец дана, презвитер Трифун Маринов Гачула (Gaculano), опат и ректор цркве св. Агате, предао је све своје бенефиције у руке презвитера Вите Чучоли да с њима располаже. Истовремено, то су учинили Марко Драго и Драго Иванов (I-2, 334, 341).

Као што се види из наведених докумената, Вита Трифунов Которанин преживио је 1337 годину. Кад је умро не може се знати, јер недостају списи све до 1395 године. Ако је умро у Котору, што се са пуно разлога може претпостављати, онда је сахрањен у цркви манастира св. Марије на Гурдићу, или у манастиру св. Фрања, самостану мале браће.

Которски мајстори-каменари. — У доба Вите, Котор је имао своје каменаре (каменоресце и зидаре). Један наш историчар каже да су зидари тога времена били „врло познати у Приморју, у Котору и Бару, под именом каменара и клесара“.¹⁷⁾ Један од данашњих проучавалаца скулптуре сматра да је Бока са Зетским Приморјем „била уствари матрица развоја наше средњовековне скулптуре, где су градови Котор и Бар били најзнатнији центри“.¹⁸⁾ Као и анегдота о протовестијарима-Которанима: „Цар даје, али Бућа не да“, тако и „мајстори с мора“ живе вјековима у сјећању нашег народа као извођачи умјетничког дјела. Нема збора, на Дечанима и за Дечане радили су которски мајстори — грађевинари, клесари, сликари и златари. Протомајстор Вита није могао обићи которске каменаре. Биограф Стевана Дечанског говори о „великом мноштву умјетничких и вјештих мајстора“ сабраних на Дечанској Бистрици. Цамблак изрично каже како је Дечански заповиједио „да брзо дођу каменосечци, и да се поставе од морских градова нечелници“. Ту свакако, у првом реду, мисли на Котор протомајстора Вите.

Наши познати стручњаци слажу се у томе да су богату пластичну декорацију Дечана, спољашњу и унутрашњу, израдили приморски мајстори.¹⁹⁾ То важи и за Студеницу, Сопоћане, Бањску и Градац. „За зидање и украшавање „краљевских задужбина“ — каже М. Васић — позивани су, дакле, добри и вични мајстори из Приморја. . . Рашка и потоња Србија, биле су, у погледу

¹⁷⁾ „Историја народа Југославије“, I, 373.

¹⁸⁾ Јованка Стојановић-Максимовић, „О средњовековној скулптури Боке Которске“, Споменик САН, СП (1953).

¹⁹⁾ Милоје М. Васић: „Архитектура и скулптура у Далмацији (1922)“, „Жича и Лазарица (1928)“, „Архиепископ Данило II“, Прилози, VI (1926); Влад. Петковић, „Умјетност“ у Енциклопедији Ст. Станојевића; „Споменици културе НР Србије“, Београд, 1953; Цвито Фисковић, „О умјетничким споменицима града Котора“. Споменик САН. СП; Ј. Стојановић-Максимовић, наведено.

на материјалну културу, упућене, углавном, на своје Приморје, преко којег су стајале у вези с целим тадашњим културним светом“ (Жича, 84, 243). Котор је у том погледу одиграо прворазредну историску улогу. Васић нарочито истиче да су „за боље и финије архитектонске радове довођени, према потреби, мајстори из Приморја и његових градова“ (Жича, 77). Међу тим градовима Котор стоји у првом реду.

Которска архитектура и скулптура имала је утицаја на Дечане. Утврђена је пуна сличност између трифоре которске катедрале св. Трипуна и двије трифоре Дечана, за које се каже да „спадају у ред најбогатије пластично декорисаних прозора у нашој средњовековној архитектури“ (Културни споменици). Исто тако и неодољива сличност између украсних детаља дивног светотрипунског црборија и мермерног олтара Дечана. То су, очигледно, пренијели которски мајстори, на челу са Витом. По мишљењу Васића, то исто важи и за цркве архиепископије у Пећи и за саркофаг Данила II, грађених кад и Дечани. Ђурђе Бошковић сматра: да је фра Вита видио свод колегијалне цркве св. Марије у Котору и примијенио га на Дечане (по цит. Фишковића).

Савршеној обради камена дечанског храма дивно се многи од Цамблака до данас. „Изгледа — пише Цамблак — да је лице онога храма један камен, пречудно састављен вештином да изгледа као да је срстао у један, који се јавља у неисказаној некој лепоти, тако да се велика благодат сија онима који гледају, и увек лепота камена и величина дају храму највећу красоту, пошто је савршено извајан камен, на достојнолепност онима који су га учинили“. То је потврдио и један наш савремени стручњак од укуса, А. Стевановић, који каже: да је „обрада камена (Дечана) од највећег техничког савршенства“.²⁰⁾

Такви су били приморски, односно которски мајстори — сарадници протوماјстора Вите.

У которским писаним споменицима тога доба (1326—37) помиње се 18 которских каменара, без ученика који су код њих изучавали занат. Међу њима је један Баранин, три Дубровчанина и један Задранин. Од њих су неки, нема сумње, учествовали с Витом у раду на Дечанима. Которски писани споменици једини бацају нешто свјетлости на њихов живот и рад.²¹⁾

Мајстор Брано је, каменар, становник Котора, оженио се 1326 кћером мајстора Радосте, ковача, и добио богат мираз; а новембра удао своју рођаку за ковача Михаила. Године 1331 примио је Радослава Гојшина из Будве да га учи занату 9 година; а

²⁰⁾ Василије Марковић, „Православно монаштво и манастири“, 99.

²¹⁾ Судско-нотарске књиге. I, стр: 35, 45, 52, 62, 63, 80, 95, 109, 110, 181, 240, 253, 256, 276, 289, 300, 307, 309, 326; Књ I св. 2: 101, 103, 121, 180, 282, 257, 275, 322, 324, 336, 384, 361, 369, 375, 383.

1336 Милету Добруневића из Градаца (Богдашићи) да га учи 6 година. По обичају који је владао, мајстор је ученика хранио, одијевао и на свршетку давао му потребни алат. — Мајстор Жупан, каменар, и његов син Кимо радили су децембра 1326 Марину Голији, судији. Исте године помиње се Богоје зидар нећак неког Мироша.

Каменар Храње и поменути Богоје уговорили су октобра 1327 с Марином Мексом, судијом, да му направе у приземљу куће: велика врата и прозор с гвозденим решеткама; на првом спрату: врата над степеницама, пет прозора и један прозор с решеткама; да дозидају други спрат, висок 7 лаката, са рубом около pročеља, пет балконада са по једним прозором, и један прозор с решеткама; да сазидају трећи спрат, висок 9 лаката, с поткровљем са два прозора. Мекса је дао материјал, мајстори раднике. Посао је имао бити свршен до јуна 1328. Мајстори су добили 53 перпера (I, 109). — Овај мајстор Богоје биће Богоје Понта, који је с Радошем Туктасанта градио у прољеће 1333 кућу Ани удови Дабранова за 100 перпера. Они су дали раднике и камен, а она: креч, пијесак и армадуру.

Мајстор Дражоје, каменар, помиње се 1332 и 1333. Године 1335 ступио је код њега Белоје Милановић да учи занат за 8 година. Дражојев добар судруг био је мајстор Милко, каменар. Они су уговорили јула 1334 са Медојем Шујићем: да му за 100 крсталих перпера и трубњу (печу) платна подигну кућу са седам прозора какве жели. У мају 1335 примили су 53 перпера и платно. — Дражоје и Милко, компаноџи погодили су се фебруара 1335 с Марином Михаила Геро да му саграде кућу за 80 перпера. — Идућег мјесеца, они су погодили с Марком Симоновим да му на кући направе четири прозора као оне на кући Драга Марка Базили. — Децембра 1336 уговорили су с претставницима Которске општине да за 60 перпера направе камени мост преко потока на Шурању.

Октобра 1333, Будоје Брајов обавезао се да служи у клесарском занату 4 године код мајстора Милеша; а истог мјесеца Радоста Бачић 7 година код мајстора Микоја Сеновића. Братослав Богојев из Мориња ступио је код мајстора Микоја јануара 1336, да учи занат 6 година; а у мају Радоста Путкојев из Драчевице код мајстора Станоја за 7 година.

Заступници манастира св. Бенедикта, свештеник Базе Паскала Мартолова (брат Душанова протовестијара Груба Пасквали) и Марин Мекса, склопили су јуна 1336 уговор с мајстором Петром, зетом Радошпава, и Драгошем Ивановим из Бара, да цијеле године раде на манастиру за плаћу од 90 перпера. Према томе, ово не би био мајстор Петар Ловров из Задра, зет которског љекара Филипа из Ферма (ако се није оженио други пут). — Године 1336 помињу се и два мајстора-зидара, Богдан и Марин.

У Котору су радили и два мајстора-клесара из Задра, Петар и Анђел, синови мајстора Ловра. Петар мајстора Ловра из Задра, клесар, настањен у Котору, оженио се новембра 1326 Филипом, кћером которског љекара Филипа из Ферма, и добио у мираз 140 перпера крстатих (I, 53). Анђел мајстора Ловра из Задра, клесар, примио је октобра 1335 Стевана Чимшијева из Бара на посао за годину дана, за 9 перпера, храну и одјећу. — Средином марта 1336, магистар Анђел склопис је уговор са Михаилом Бућом (братом Николе Петрова, Душанова протовестијара) да му за 125 перпера сагради у винограду на Пучу (Шкаљари) цркву, у свему као црква св. Катарине (капела манастира св. Фрања).

У студији Цвита Фисковића, „Задарски мајстори у Дубровнику током XIV стољећа“ (Анали, Дубровник, 1953) налазимо драгоцене податке о синовима протомајстора Ловра из Задра (пок. прије 1314), истакнутим дубровачким градитељима и клесарима. Никола и Јурај радили су на великој цркви доминиканаца у Дубровнику. Петар је радио на дубровачкој столној цркви св. Мартина, а 1325 израдио је четири бифоре за кућу Матија Јакоње у Котору. Годину дана доцније видимо га као становника Котора. Анђело, који се највише истакао, помиње се у Дубровнику од 1339. Године 1341 склопио је уговор да гради цркву св. Влаха у Дубровнику. Види се да је 1348 радио и клесао цијелу годину дана, и одлазио на Корчулу да надгледа рад у каменоломима. Фисковић мисли да је Анђело „изграђивао и скулптуру, односно камени грађевински украс“, и да је био „први и дугогодишњи протомајстор“ цркве св. Влаха. Као њен протомајстор помиње се 1361 и 1368. Анђело је имао и приснији додир са познатим дубровачким мајстором Михаилом Брајковим из Бара, који је градио хексафоре манастира мале браће у Дубровнику. Из овога се види да је Анђело био знаменит грађевинар и вајар, да је дошао у Котор за својим братом Петром, да је могао бити ученик и фра Вите Которанина (са којим је вјероватно радио на Дечанима), и да је послје Котора дошао у приснији додир са Михаилом Баранином.

Истичу се и три Дубровчанина. Двојица се помињу у Котору од 1327, а један од 1335. Новембра 1327, Радоста каменорезац из Дубровника примио је Шћишију Миленова из Рудина на изучавање заната за 5 година, а фебруара 1332 Милата Скоринића за 7 година.

Други је каменар Милен. Оженио се фебруара 1327 Маром Бена Станимира из Котора, и добио у мираз 44 перпера. Милен и Мара продали су јула 1334 златару Милку земљиште покрај куће златара Радоја за 80 перпера, а априла 1337 водили су спор са женом пок. Мргана, рођака Марина. Фебруара 1336, Милен је примио на изучавање заната за 8 година Витека Радунова; а априла исте године, Богоје и Боганица, синови Радосте из Ме-

ђеђе, дали су свога брата Липка да учи 12 година занат код „магистра Милена каменара“ (cum magistro Millen came-nario). Овај докуменат доказује да су се которски каменоресци још тада називали *каменари*, јер је писац-странац употријебио у латинском тексту наш народни назив.

Најзнатнији од њих био је Марко Маринов Гого из Дубровника. Почетком марта 1355, мајстор Марко Гого, каменар, склопио је уговор с Михаилом Бућом (братом протовестијара Николе) да му изради четири балконаде са два ступа (balconatas duarom columpnarum) по 12 перпера млетачких, и четири друге са по једним стубом по 5 перпера; такође 10 мањих балконада по 4 по перпера као што су на кући Трифуна Буће; осим тога обавезао се да ради Михаилу за 12 перпера мјесечно, и да му начини један прозор као што је онај Медосија према тргу, шири за једну пед, за 12 перпера млетачких. Бућа се обавезао предати Марку до краја априла потребан камен са Корчуле и три радника да му помажу. Бродарину за превоз камена са Корчуле имао је да плати Бућа мајстору чим камен стигне. Мајстор је примио унапријед 25 перпера и обавезао се да не ради другом док сврши предузети рад код Буће. Крајем октобра 1335, Марко је склопио уговор са свештеником Луком Палма Бене да му сазида кућу, која ће са два лица имати избочено камење (оклесано само около), на горњем прочељу балконаду широку осам и по педи са два стуба, другу балконаду широку пет педи, и један прозор од три и по педи широк. Марко се обавезао подићи кућу за три педи вишу од сусједне куће Амореља, и направити све балконаде и прозоре од корчуланског камена. Посао је погођен за 100 перпера крстатих. Лука је имао дати креч, а Марко све остало. Истог дана, Марко је склопио уговор с Трифуном Марка Баске да му од свог материјала, осим креча, надозиди кућу, за три педи вишу од куће Марка Драга. На другом спрату имао је направити двије балконаде са по једним стубом, све као што је на кући Михаила Буће код пекаре, и три прозора са луковима од корчуланског камена. Рад је имао почети у марту, а довршен о Петрову дне. Био је погођен за 140 перпера крстатих, са исплатом у три рока. Почетком децембра 1336, Марко Гого примио је на изучавање заната за 10 година Братка Ђурђине Стјепкове из Будве. За Братка је јамчио златар Милко.

Напомињемо узгредно да је 1337 мајстор Никола Иванов Векја (deilla Vechia) покривао оловом цркву св. Марије на ријеци, за 400 перпера, осим олова и зидарских радова.

Од поменутих которских мајстора неки су, свакако, радили и на Дечанима. Који су то били можемо само претпостављати, судећи по радовима које су предузимали и времену кад су радили у Котору. Ту би дошли у обзир: Храноје и Богоје, Дражоје и Милко, Драгош Иванов Баранин са својим которским другом

Петром, Анђел и Петар Ловрови Задрани, а поготово Марко Маринов Гого, Дубровчанин.

Которски мајстори могли су израђивати декоративно камење за Дечане и у Котору; могли су и на лицу мјеста учествовати у подизању, изграђивању и украшавању Дечана. Проф. М. Васић сматра да су Дечани до крова били подигнути 1330 године. „Његово (протомајстора Вите) тако дуго задржавање на тој грађевини — каже он — објашњава и оправдава овај богати украс на фасадама Дечана, чија прецизност у изради доказује да су сви ти украси били само грубо обележени на неузиданим тесаницима, и довршавани тек пошто су тесаници били узидани“. (Жича, 84). И у једном и у другом случају, међу приморским мајсторима који су обрађивали декоративни камен, као и међу зидарима, морало је бити Которана.

О зидању Високих Дечана постоји народна пјесма, неколике варијанте. Њих је упоредио и коментарисао Драгутин Костић. У свим варијантама (и македонској) помиње се „црвени камен“, веома скуп по својој вриједности и по преносу, добављен „преко мора“, што би упућивало и потцејало на црвени камен из Ђурића у Боки, јер ту се, можда, не мисли само на скупопцијени мермер унутрашње декорације храма, који није само црвен него разних боја.

Котор у доба Вите. — Дуго кроз Средњи вијек, Котор је био најшира, најживља и најосвјетљенија вратница Зете и Рашке у њиховом додиру са западним свијетом и западном културом. У доба Вите, он је био најкултурнији град српске државе и главна лука њена. Био је на истом културном нивоу Дубровника. Врло развијена трговина, поморска и копнена, и врло развијено занатство омогућили су његов културни развој и уздицање. Бродарство и каравани били су добро организовани. Велике количине олова, бакра, сребра и злата из Брскова, Новог Брда, Трепче, Јањева, Рудника и Брвеника слијевале су се ка извору Гурдића, као и велике количине воска, меда, сира, вуне, кожда итд, да би то било узвраћено другим материјалним и духовним добрима. Сачувани писани споменици которски то потврђују.

У доба Вите, Котор је био у расцвету, — „славни град царства“, како га назива цар Душан. Неимар Дечана био је заиста израз једне културне дозреле средине. Према архивским изворима (1326—37), Котор је тада имао своју градску управу, законодавно тијело и извршну власт, — своје Велико и Мало вијеће, судије, свога кнеза, претставника владоаца; године 1327 помиње се кнез Гојислав (*vice-comes*). Град је имао своју ковницу новца и бродоградилште; имао је средњу школу, граматикалну, са домаћим и страним наставницима, најстарију са дубровачком и задарском у нашој земљи; имао је своју апотеку, с дубровачком

најстарију у Југославији, Имао је своје апотекаре; један је био из Млетака, двојица из Барлете. Имао је и своје лекаре, хирурга и градског физикуса; један је био из Ферма, други из Осима, трећи из Рима, четврти из нашег Бара. Котор је тада имао и своје латинске нотаре, три страна и два домаћа, који су били и наставници школе; са лекарима и апотекарима претече хуманизма у нашем Приморју.

У доба Вите, Котор је имао своје архитекте и скулпторе, знане (као Вита и Обрад Десиславин) и незнане. Они су утицали на формирање рашке школе. Позната је била и тадашња сликарска школа которска; прочули су је грчки мајстори, живописци Дечана и дубровачких храмова. У тим школама учило се по 6—12 година. Поред тога, Котор је имао израђене мајсторе свих заната, нарочито златаре-умјетнике, клесаре и коваче мачева и штитова. Код њих се учио занат по 5—10 година. Као мајстори каменари и сликари, тако су и ови други радили за унутрашњост земље, — путовали су у Зету и Србију, куповали материјал, продавали своје радове. Поред добрих и вичних помораца. Котор је имао доста подузетних трговаца, привредника, финансијера. Отуда је дао држави низ познатих протовестијара и дипломата. Котор је имао и своје манастирске школе, и свој књижевнo-преписивачки центар; било је и књижевника. Имао је доста школских и учених људи, домаћих, у редовима свештештва и властеле. Синови богате властеле и трговаца студирали су обично на универзитету у Падови.

Од Витиних суграђана поменућемо само оне који су са Витом, према архивским подацима, били у ближим односима, и који су неимару Дечана могли отворити пут ка унутрашњости државе и владарском двору. Трифун Бућа, дипломата краља Милутина и Стевана Дечанског, био је више пута судија и аудитор, један од најугледнијих и најјачих привредника Котора; одржавао је живе везе са Србијом, са двором и рудним тржиштима; истиче се као закупник олова, бакра, сребра и злата. Његов брат од стрица (или синовац) Михаило Бућа, брат протовестијара Николе, дипломата Душанов, истиче се у свим тим функцијама унутрашњег живота града и земље не мање него Трифун Бућа. Грубо Паскала Мартолова (Пасквали) био је тада државни цариник заједно с Николом Бућом, а послѣје њега и протовестијар Душанов. Његов отац био је један од најугледнијих грађана, више пута годишњи судија. Гргур Гиманои, доцније изасланик к цару Душану, Марин Мекса, Михаило Пелегрин, Марин Јунијев Болица, и Никола Маринов Главати, судије и аудитори, играли су видне улоге у животу родног града. Као и сва властела онога доба Котора, Дубровника и свих приморских градова, и они су трговали, улагали велике износе дуката у трговачка удружења и потхвате, организовали трговачку мрежу, дуж Приморја, са Млещима, Фиренцом, Миланом, Јужном Италијом, нарочито са Зетом и Рашком.

Остали Которани чије је пријатељство, уважавање и повјерење уживао Вита били су: Георгије Црнели, члан которских колонија у рудним тржиштима Зете и Рашке; Матија Абрае и Михаило Спица, закупници сребра и бабра у Брскову; Радгос Дудиков, сродник Мирослава из Рудника, судруг Трифуна Буће и Георгија Црнели у унутрашњој трговини; Радован Прибов, судруг Петра Бугон, которског колонисте Рудника и Брвеника, финансијера двора и трговца за рачун двора; Лука Богданов Добрен, судруг Трифуна Буће и златара Радоја, који подузима трговачка путовања по унутрашњости; Медоје Шујић, судруг истакнутих златара Радоја и Савина, који за рачун друштва путује „у Србију“, као и Савинов ученик Донат из Млетака.

Све ове везе воде презвитера Виту, ректора и опата франевачког манастира св. Марије на Гурдићу, и заступника которске мале браће, ка унутрашњости српске државе, ка Дечанима и Пећи. У свим тим везама и пословима нигдје нема, као код других, личних материјалних користи фра Вите. Једини случај малог зајма на добит не тиче се њега, вјероватно, него цркве, или можда родбине.

Нарочито треба истаћи пријатељство Вите са Обрадом Десиславиним Гамбом, градитељем чувеног олтара у Бари-у (1319—20), поклоне краља Милутина, и пријатељство с Обрадовим синовима. Обрадове везе са двором Немањића, човјеком „вјерним“, утирале су пут од Гурдића ка Дечанској Бистрици фра Вити и которским мајсторима, — зидарима, скулпторима, златарима и сликарима.

И. Стјепчевић и Р. Ковијанић